

PAPER DETAILS

TITLE: Aydinlarin Ortaya Cikisi

AUTHORS: Carle Zimmerman

PAGES: 1-19

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/100908>

Aydınların Ortaya Çıkışı

Prof. Carle C. ZIMMERMAN
İstanbul İktisat Fakültesinde
Sosyoloji Profesörü

Bu araştırma birbiriyle ilgili bir kaç kısımdan meydana gelmiştir. Birinci kısımda Grek ve Roma devirlerinden bu yana ekonomik, politik ve sosyal liderliklerin Batı âleminde geçirdiği değişiklikleri ele alacağız. Bu kısım, "Gentry - Ağniya sınıfı, Zengin tabaka" denen lider gurubunun klâsik hâkimiyetinden doğan değişiklik'ere aittir. Bu değişiklikler V. yüzyılda din adamına geniş imkânlar sağlamıştır. Din adamının XV. yüzyıla kadar sürüp giden hâkimiyetinden sonra, liderlik dizginleri tüccar (Mercantile), yahut iş adamları zümresinin eline geçmiştir. Ticaret adamları iktidarlarının şahikasına XIX neu yüz yılda ulaşmışlardır. O zamandan bu yana ve şimdi de yeni bir guruba yerlerini vermiş bulunuyorlar ki, bu da Münevver. Entelijansiya — Aydınlar (İntelligentsia) sınıfıdır.

Bu konferansta, liderlikte bu değişmelerin niçin meydana geldiği değil de, nasıl kütlenin içinden bu yeni liderlerin ortaya çıktıkları konusu ele alınacaktır. İkinci kısım, ampirik - analitiktir ve yeni liderlerin ortaya çıkması için yeni terbiye sistemlerindeki geniş değişikliklere aittir. Üçüncü kısımda ise, aile sistemi ele alınmıştır. Aile, şahsiyetin yoğurulma-

(*) Prof. Carle C. Zimmerman, İstanbul Üniversitesi Senatosunun 1962-63 ders yılı sonunda aldığı bir kararla İktisat Fakültesi Sosyoloji Profesörlüğüne Misafir Profesör olarak dâvet edilmiştir. Profesör 1963-1964 ders yılı serbest konferanslarına fiilen katılmıştır. Mevzuu her bakımdan mühim olan bu konferansı Edebiyat Fakültesi Doçentlerinden olup Harvard'da ilmi bir vazife ile bulunan Dr. Nezahet Arkun Türkçeye çevirmiştir. Profesör ve Doçent arkadaşlarımıza Enstitü adına teşekkür ederiz.

sında en önemli faktördür. Liderlere ihtiyaç görülen yerlerde yeni bir lider sınıfı meydana getirmek için, ailenin kendini yeni baştan ayarlaması gerekmektedir. Her yeni baskın (dominant) şahsiyet tipi bugünkü aile sistemlerinde geniş değişiklikleri icabettirmiştir. Beşinci yüz yılda, din adamları *Gentry*'den üstün bir mevki kazanınca ve onbeşinci yüz yılda Tüccar (Mercantile) sınıfı din adamlarının yerini aldığı zaman da, aile hayatında yine bu çeşit değişiklikler meydana gelmişti. Şimdi de aydın sınıfının tüccarların yerini almasıyla aynı durum belirmektedir. Bundan sonraki kısımlarda ise, yeni cemiyetin son şekli üzerindeki tartışmalara girişilmektedir.

Konuşmamızın bu üçüncü kısmında asıl dikkate alınacak nokta, şimdi, zamanımızın Batı âlemindeki aile sisteminde meydana gelmekte olan geniş değişikliklerdir. Bundan evvelki değişiklikler de tarihî olaylardır, ancak zaman azlığı sebebiyle bunlara sadece işaret etmekle yetineceğiz. Esas olarak bu, "Var olma" yı (Being), ancak "Olmakta olan" ın (Becoming) "Kök" (Matrix) ü olması sebebiyle sosyoloji için değerli sayan bir sosyoloji görüşüdür. "Var olmanın" (Being) belli başlı safhalarından, "olmakta olanın" (Becoming) inkılâpçı safhalarına geçiş, aile sisteminin sosyal gelişmelerindeki derin değişiklikler vasıtasıyla ve bu değişiklikler yolu ile başarılmıştır.

Bununla beraber, zaman darlığı sebebiyle, buradaki tahlil sadece birinci kısma, yani Aydınların iktidara geçmesi ne aittir.

1. Bir lider sınıf olarak aydınlar:

Türkçeye çevirirken "Aydın" kelimesi ile karşıladığımız "intelligentsia", geçen asırda Rusya'da modern şekliyle kullanılmaya başlanmasından beri bir çok mânâ kazanmıştır. Başlangıçta, feragatli bir okumuşlar sınıfını ifade etmek maksadiyle ve sosyal sistemin içinde olup ta sosyal sistemden sayılmayan kişiler için kullanılırdı. Bu eski devirlerde aydınların kendilerini sadece cemiyetin kitlelerinden değil, sosyal sistemin bütününden de ayrı hissettikleri kabul edilirdi. Aydınlar "Nihilistik — Hiççi" idiler. Sonraları "Intelligentsia — Aydınlar" kelimesi bu, "ayrı, yabancı-ailenated" nihilistik grup mânâsını kaybetmiş ve elleriyle değil de, kolları ile "çaba gösteren, çalışan" kişiler mânâsını kazanmış ve cemiyetteki teknisyen, idareci "kravatlı" lar için kullanılmaya başlanmıştır. Bu yeni şekli ile "Aydınlar" tâbiri cemiyet içinde, cemiyetten olan ve cemiyetin aktif parçası mânâsını taşımakta idi.

Araştırmamız, yüksek tahsilli grupların veya insan sınıflarının, sosyal zirveye doğru son zamanda gösterdikleri yeni yükselme hamlesinin incelenmesi ile ilgilidir. Bunlar üniversiteli ve meslek için hazırlanmış kişilerdir. Şimdi artık Aydınlar, cemiyetten ayrı olmayıp çoğu zaman onun tesir edici liderleri, idarecileridir. Bununla beraber bu terimin kullanılması, sadece onlara tatbik edilmesi, bundan evvelki iktidarı elinde tutan grup veya sınıfların tahsilden, yahut zekâdan mahrum olduğu mânasına gelmez. Bu sadece şu demektir ki, zamanımızın cemiyetinde daha yüksek derecelere ulaşabilmek için, bir yandan da en çok kullanılan basamak ve seviyesi sür'atle yükselen basamak yüksek tahsil basamağıdır.

Zamanımızın modern cemiyetinde, tahsilli şahsiyetler bundan elli yıl evvelkinden daha fazla ve gittikçe genişleyen bir grup meydana getirmektedir. Gerçek olan bir nokta da şudur ki, bu kişiler tarih boyunca, şimdiye kadar görülmemiş bir ölçüde, Batı cemiyetinin geniş bir parçasını teşkil etmektedirler. Şimdi artık onlarsız sanayi ve feza çağlarının karmaşık cemiyeti işleyemez durumdadır. Teknik dille konuşmak gerekirse, Avrupa, Amerika, bir çok Avrupa sömürgesi, Japonya, Meksika, Brezilya, Uruguay, Arjantin, Şili gibi karmaşık medeniyetlerde, tahsilli aydınlar artık en önemli, hattâ bir bakıma anahtar sayılan sosyal bir sınıf halindedirler.

1870 de Amerika'da gençlerin yüzde ikisinden azı ilk ve orta mektepten yüksek olan liselere gitmekte idi. 1890 da ancak gençlerin yüzde yedisi orta mekteplerde idi. 1952 de 14-17 yaşındakilerin %77 si "high school" denen orta mektebe gitmekte idi. 1960 da ise 16-24 yaşındakilerin hepsi ya lise mezunu, ya da yüksek mektep ve üniversite talebesi idiler. Okumuş sınıfların bu şekilde sür'atle artması, yeni aydın sınıfının kurulması, yukarda zikredilen teknolojik kültürlerde de çeşitli derecelerde görülmektedir. 1910 da Rusların çoğu okur-yazar değildi. Şimdi ise, çocukların %60 ı liseyi bitirmektedir.

Bu yeni aydınlar sınıfı "Bachelor", "Doctor", "Lawyer", "Teacher", "Engineer" gibi dereceler veren yüksek tahsil müesseselerinin mahsulüdür. Fakat sadece isme dayanan bu sosyal sınıfın bütün üyelerinin "yüksek mektep mezunu olmaları", bu aydınlar sınıfına ihtiyaç duyulmasını ve onlardan faydalanılmasını sağlayan ve derinde olan sosyal prosesi gölgelemez. Sosyal ve teknik mahiyette olan inkılâpçı değişmeler bu kimselere ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Bu ihtiyaçları karşılamak üzere de zamanımızın aile sistemindeki geniş değişiklikler onların meydana gelmesinde yardımcı olmuştur.

Bu aydınlar sınıfı, henüz meydana çıkmış yeni bir sosyal sınıf olduğu için sosyoloğun ilgisini çekmektedir. Aydınlar, aydın sınıfının ortaya çıkmasına sebep olan sosyal devrimin üstünde ve ötesinde, devrimci neticeler doğuracak kadar geniş bir sosyal değişikliği ifade ederler. Onların varlığı ile yeni bir hayat şekli belirmektedir.

II. Aydınların ortaya çıkması büyük sosyal değişikliği ifade eder.

Sosyal değişmelerin sonu gelmemektedir. Cemiyetin çeşitli tabakaları daima, zamanın şartlarına göre yükselir, ya da çökerler. Roma İmparatorluğunun III. ve IV. yüz yıllarında, sosyal bir şekil olan esirlik kaybolmağa başlamış ve yavaş yavaş yerini mukavele ile toprağa bağlanan köylüye bırakmıştır. Aynı zamanda, toprağa mukavele ile bağlandığı için (adscriptus glebre), bağımsız çiftçinin sayısı da düşmeye başlamıştır. Böylece sosyal seviye bakımından sosyal sınıfın biri yükselmiş, diğeri düşmüştür. Modern çağımıza daha yakın olan XIII. yüz yılda küçük sanat erbabı en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bunlar o zaman yeni ortaya çıkmaya başlayan şehirlerdeki meşhur zanaat toplulukları idi. Kısaca, sosyal devir ilerledikçe zengin tüccar, esnaf birliği ortaya çıkmış ve bunlar öbürlerinin patronu olarak, küçük zanaatkârları işçi haline getirmişler ve artık onlar eski üstün tesirlerini ve sosyal sistem içindeki liderliklerini kaybetmişlerdir.

Bununla beraber, münakaşamızın konusu, sınıf durumuna ait bütün değişiklikler olmayıp, iktidarı elinde tutan çeşitli grupların ortaya çıkması ve hâkimiyetidir. Hâkim durumda olan, yahut iktidarı elinde tutan yeni sınıfların meydana çıkmasını ve eski idareci sınıfların tedricen çökmesini sağlayan veya bunlarla birleşen değişmeler aynı cinstendir. Karmaşık teknolojik cemaatlerde bu günün aydınlar sınıfının meydana çıkması misâlinde gösterildiği gibi, baştan başa yeni, "hâkimiyeti elinde tutan" sosyal sınıf ancak bir kaç yüz yılda bir defa meydana gelen büyük bir sosyal değişiklik demektir.

III. Yeni liderlik sınıfına tarihten misâller:

Baştan başa yeni lider sınıfların seyrek ortaya çıkması durumunu, Batı tarihinin bazı devirlerindeki büyük sosyal değişiklikleri çizmekle belirtebiliriz. Hristiyanlık çağının III. ve IV. yüz yıllarında Roma İmparatorluğu ciddi sarsıntılar geçirmeğe başlayınca, eski aristokrat sınıf-

ların memleketi idare etmekte neredeyse tamamen yeterli olmadıklarını sanılmıştır¹.

Böylece, eski *Gentry* gruplarının çoğu öldürülmüş, veya nesilleri ortadan silinmişti, bazıları da idare etme işinde iktidar, alâka ve kabiliyetten tamamiyle mahrum idiler. Yeni üstün sınıfların bulunması veya yaratılması gerekiyordu. Bu yeni sınıfların başlıca kaynağının da "barbarlar", yahut imparatorluğun eski aşağı sınıfındakiler ve daha ziyade tecrübesiz, okur yazar olmayan, "aşağı" sayılan kişiler olması tabii idi. Bunların iktidara yükselmeleri için iki ana yol vardı: Ordu ve sonradan da yeni din müesseseleri olan Hristiyan Kilisesi.

Çökme devrinde ordu yolu ile yükselen yeni üstün sınıfın ortaya çıkması konusunda en göze çarpan misal, M.S. 500 sıralarında Roma İmparatorluğuna yükselen, okuma yazmadan mahrum bir asker olan *Justin*'dir. *Justin* yeğeni *Justinian*'ı yardımına çağırmıştı ki, *Justinian*, daha sonraları İmparator olarak *Belisarius*'u İmparatorluğun Batı kısmını Constantinople'dan geri alarak yeniden Roma ile birleştirmekle vazifelendirilmişti. M.S. 518 de hükümdarlığı ele almakla işe başlayan *Justinian* asil değildi; kendisine eş olarak da *Theodora* adındaki fahişeyi seçmişti. *Theodora* sonraları koyu dindar kesilmiş ve yeni Hristiyanlık hiyerarşisinin tam meşru şekilde iktidara gelmesinde kendisinin çok yardımını olmuştur. *Justinian* bütün eski Roma kanununun meşhur *Corpus Juris Civilis*'in ilk üç kısmını da kanunnâme şeklinde toplamış ve buna *Novellea* adlı yeni bir dördüncü kısmı da eklemiştir. Bu yeni *Novellae* kanunları yeni şartlara uymak için aile hayatını yeni baştan şekillendirmekle kalmamış, üstelik, hükümetin kilise ile birleşmesinde kilise memurlarının topyekûn bir vazife almasını temin etmişti². *Gregory of Tours* (M.S. 538-593) zamanında amatör olmalarına rağmen, kilise memurları bütün Batı Roma İmparatorluğunda hüküm sürmek için gereken iktidara ve bilgiye sahip tek kişi idiler.

Bu kilise memurları, tipik olarak, Roma İmparatorluğunun içinden yükselen kimseler, yahut barbarlardı. *St. Jerome* (340-420), hiç değilse psikolojik bakımdan, eski Roma asillerinden olan hemen tek yeni kilise adamı idi. *St. Augustin* (354-430) Kuzey Afrikadan gelme bir Numidian idi. 450 sıralarında "Governance of God" u yazan *Salvianus* ise şimdiki Almanya'nın Kolonya (Köln) şehri civarındaki köy eşrafiyadan birinin çocuğu bulunuyordu.

1) Bkr. Carle S. Zimmerman: Family and Civilization, New York 1947. Chs. 12, 13, 17, 18.

2) Bk. C. C. Zimmerman: A. g. e. Chs: 17, 18:

IV. *Klasik Gentry'nin yerini din adamının alması:*

Yeni idareci sınıf olarak din adamının ortaya çıkıp yükselmesi uzun bir gelişme devresinden sonra gerçekleşmiş ve ancak İsa'dan sonra V. yüz yılda belirli bir hal almıştır. Bununla beraber bu iktidara geliş kısa süren, bir gecelik bir ihtilâl ile olmuş, daha sonra, bu ihtilâlin peşinden devrimizin XII. yüz yılına kadar ulaşan uzun bir gelişme ve yükselme devri gelmiştir. Bu hükmeden gurubun yerine, geniş ölçüde, iş adamı, tüccar (mercantile) denen yeni sınıf geçmiş, bu sınıf feodal aristokratlığın ardından gelmiştir. Feodal aristokrat ise, klise adamının temsilcisi olarak, yahut onların idaresi altında iktidarı elinde tutan son grup idi.

Din adamlarının müstakil idarelerinin ölüm darbesini yediği XVI. yüz yılın Protestan Reformundan önceki son iki yüz yıl içinde bir iktidar kuvveti olarak feodalizm ve klise hemen hemen aynı hizaya gelmişlerdir. Kilise artık Avrupa'da en büyük toprak sahibi sınıf durumunda idi. Kilise adamları derebeyi kesilmişti. Bunun sebebi, ekilmeye en elverişli toprakların kiliseye verilmesinden ibarettir. Din adamlarının işi de, işçileri daha iyi ekonomik şartlarda bir geçim seviyesine ulaştırmak üzere bu toprakları verimli bir şekilde işletmek idi.

"Feodalizm" kelimesi burada günlük küçültücü mânada değil de, o zamanlar zaruri olan bir idare şeklini ve sosyal sistemi ifade etmek için kullanılmıştır. Kilisenin ekonomik ve yüz yıllardır sürüp giden hâkimiyeti, muhakkak ki Roma İmparatorluğunun çökme devirlerinin, karakteristiği olan ekonomik ve sosyal şartları üzerinde geniş çapta müsbet tesire yol açmıştır³.

V. *Kilise adamından sonra Mercantile - Tüccar devri:*

Aynı şekilde iş adamı, tüccar, el zanaatı ile uğraşan ve merkantil sınıfların liderliği ele alması ve bu sınıflardan da iktidar dizginlerinin yavaş yavaş aydınlara geçişi, bir dereceye kadar kilise grubundakine benzer bir şekilde yavaş yavaş yol almıştır. *Thomas Aquinas* (1225-1274), tefeci olmayan "temkinli", "âdil", dürüst iş adamı tipini yaratmıştır. Ona göre, "lâayık olan fakir" kadar, "temkinli, ihtiyatlı zengin"

3) Bk. Prosper Boissonade: *Life and Work in Medieval Europe*, New York. 1927. bk. Viconte G. d'avenel, "Le névellenceut de jouissance" Paris 1913 et "Paysans et ouvriers depuis sept ceut ans. Paris 1899. Kz. Bk., James E. Thorold - Rogers'un.

de Cennete gitmeyi umabilir. Onun zamanından beri, “para kazanan” adamın artık ne bir Yahudi, ne bir Lombard, ne de (Hiristiyanlık bakımından) dürüst olmayan bir gruptan olmasına lüzum yoktu. Thomas *Corpus Juris Civilis*’in yeniden rağbet bulan bir kısmından Roma Mülkiyet Kanununu okumuş ve dürüst bir işten kazanılan para (ususfructus) nın, Hiristiyanca, dürüst bir kazanç olduğunu ileri sürerek, para üzerinden olan her çeşit kazancı tefecilik (usury) sayan eski görüşten ayrılmıştır. Chaucer’in zamanında (1340-1400), meselâ Canterbury Tales’deki iş adamı tipi, Chaucer’in kilise adamlarının çoğuna bakarak edindiği şüpheli, bulanık görüşle kıyas edilince dürüst bir karakterdi.

Protestan Reformu ile Max Weber’in geliştirdiği ve bu güne kadar durmadan tekrarlanan “kapitalist” sınıfların bu reform ile psikolojik bakımdan hürriyete kavuşması fikri, iş adamının iktidara yükselişi için sadece ikinci bir basamak, bir gelişme olmuştur. Aslında Thomas Aquinas şerefli, âdil kazanç usûllerini kirâ, faiz ve kârdan ayırd ederek bunu mümkün kılmış, bundan böyle, kazancın gelirin bir kısmı, artık Hiristiyan mal sahibinin elinde kalabilecek duruma gelmiştir.

Bunun münakaşasını burada uzatmaya lüzum görmüyoruz. Zira bu, yakın tarihe aittir. Okuyan herkes kapitalizmin “Bırakınız yapsın - laissez faire” ci hâkimiyetini ve iş adamı sınıfının, hem pratik, hem felsefi yönden XIX. yüz yıldaki yükselişini bilir.

Zaten, bizim için asıl mesele, bir sonraki devrin hâkim sosyal sınıfı olan aydınların ortaya çıkıp yükselmesini ele almaktır. Tıpkı Din Adamı ve Tüccarların tarihlerindeki gibi, aydınların da yavaştan başlayan bir hazırlık, sonra da bir gelişme devri olmuştur; nitekim şimdi de geniş çapta inkılâpçı bir sivrilme devrindedirler.

VI. Aydınların Tüccar - Mercantilistin ardından gelmesi:

Marx’çı sosyal teorinin en takdir edilecek tarafı, cemiyette lider sınıflarının birbirlerini takip edeceğini kabul etmiş olmasıdır. Marx, sosyal bir sınıf olarak kapitalistlerin çökeceğini ve onların yerlerini başka grupların alacağı fikrini ileri sürmüştür. En kuvvetli Anti-Marx’istler bile bu fikri kabul etmeli ve bu fikre değer vermelidir. “Saygı değer” bir çok modern sosyolojik teoriler, görüşleri itibariyle daha ziyade statik, ve sistem yapma meraklısı oldukları için oldukça faydasızdırlar. Bu çeşit teoriler, nerede ve ne zaman olursa olsun, sosyal değişimin her yerde hazır ve nâzır olduğunu ve bilhassa içinde yaşadığımız yüz yıldaki değişikliklerin inkılâpçı özünü kabul etmezler. Bu sosyologlar, bir kaçı hariç, “Sos-

yal Dinamikler - Social Dynamics" in sosyoloji olduğunu ve sosyal statü-
tiğin değişmelerini yorumlamak için insan eliyle yapılmış bir nesne ol-
duğunu kabul etmezler⁴. Marx'çı sosyoloji ise hiç değilse bunu teslim
etmiştir.

Böylece, Marx, kapitalist sınıfın çökeceğini evvelden haber vermiş,
fakat kapitalin "İktidar - Power" demek olduğunu ve kapitalist yoldan
başka metodlarla iktidarı elde eden her hangi yeni bir sınıfın, servetin geti-
receği nimetleri ele alarak neticede bu iktidarı genişletmeye çalışacağı-
nı görmemiştir. Tarih boyunca iktidarı elde etmek için başlıca üç metod
kaydedilmiştir. Bunlar, politik, ekonomik, ve terbiyevî metodlardır. Bu
metodlardan birini kullanarak ortaya çıkıp yükselen her yeni sosyal sınıf,
yahut eski bir sınıfa katılan ek-sınıf, diğer iktidar kaynaklarını hâkimiyeti
altına almaya çalışmıştır.

Meselâ, klâsik medeniyette Gentry, toprakları üstündeki feodal
haklar yoluyla cemiyetin ekonomik temelini hükmü altına alma-
yı başardığı için, başlangıçta iktidarı ele almış, bu büyük ekonomik
iktidardan da hükûmetlerin siyasi hâkimiyeti ortaya çıkmıştır. Feodal
özlü ekonomik haklar onlara ordulara sahip olma kuvvetini vermiş, ordu-
lar da onlara kısa bir zamanda hükûmet etme yetkisini sağlamıştır. İda-
reyi bir defa ele aldıktan sonra, "yüksek tahsil" yahut "bilgi" o zaman-
ki şekli ile onların malı olmuştur. Meselâ okur yazar olmayan *Justin*, or-
du seçimi ile İmparator olmuştur. Ondan sonra gelen *Justinian* ise yüksek
bir tahsil seviyesine ulaşmıştır. İktidarı elinde tutan aileler olarak, bu
yeni şefler cemiyetin ekonomik idaresine sahip çıkmışlar, böyle bir du-
rumda, kilise ile devleti birleştirerek dinî şefler-liderler olmuşlardır.
Corpus Juris Civilis'in dördüncü kısmındaki dinî iktidara ait yeni ka-
nunlar, kısmen bundan doğmuştur.

Makedonyalı II. Philip (382-336) in politik kudreti vardı. Oğlu Bü-
yük İskender (356-323) Aristoteles'in talebesi idi ki, bu, bugün için bile
yüksek tahsil sayılır. İskender'in fetihlerinin sonunda, *Philip* ile *Alexandr*'-
in plânları, neticede bütün Yakın Doğuda ekonomik iktidara yol aç-
mıştır.

Din adanları, M.S. IV ve V. yüz yıllarda, o günlerde tek önemli öğ-
renme kurumu olan Manastır tahsili ile sivrilmişlerdir. Bundan sonraki beş

4) Bk. C. C. Zimmerman: Patterns of Social Change, Public Affairs Prers.,
Washington, D. C. 1956. Ibid Contemporary Sociology, Philosophical Library
N. Y. 1958.

yüz yıl içinde kilise, siyasî idareyi hemen hemen tanınanıyla hükmü altına almıştır. XII. yüzyıla doğru ise, ekilmeğe elverişli verimli topraklar üzerindeki haklarla Avrupa'nın ekonomik kudretinin büyük bir kısmı ellerine geçmiştir.

Marx bir cihetten, ve sadece bir cihetten, haklı idi: İktidara yükselmenin eski ekonomik yolları olan ticaret yolu, şimdiki teknik cemiyetimize daha uygun gelen başka metodlara yerini verecek ve sonunda silinip gidecektir. Yanıldığı nokta ise, bu yeni okumuş seçkin sınıfın, ekonomik ve politik hâkimiyeti elde etmek ve kazanmak için, ileri hamle yapamayıp duraklayacağını sanması olmuştur.

VII. Bazı tanınmış ailelerden misaller :

Çalışarak belirli bir yoldan iktidara yükselmiş sosyal bir sınıfın, diğer yolları da birleştirme konusunda gösterdiği meyili, ailelerin tarihlerinde görmek mümkündür. Meselâ, Amerika'daki meşhur ailelerden dördü şunlardır: Kuzeyden Ford'larla Rockefeller'ler, New England'dan Kennedy'ler, Wirginia'dan da Byrd'lerdir. Bu ailelerden üçü, liderliğe evvelâ yalnız ekonomik yollardan, dördüncüsü ise siyaset yolu ile yükselmişlerdir. Bu ailelerin dördü de kısa bir süre sonra kendilerinden hemen sonraki kuşakta, tahsil seviyeleri ile dikkati çekmişlerdir. Biz sadece Ford, Rockefeller Foundations - vakıflarına ve Byrd'lerle Kennedy'lerin çeşitli akademik ve ilmi bağışlarına işaretleyebiliriz.

Wirginia'nın sosyal sistem üzerindeki hâkimiyeti (daha da kuvvetli millî tesirleriyle) Byrd'lerin tesirleri, Kennedy'lerin başkanlığı ellerinde tutması, Rockefeller'lerin New-York'un idaresini üzerine alması ve Başkanlığı umması, bütün bunlar zamanımızda bu kişilerin siyasi iktidarını açıkça göstermektedir. Zamanımıza kadar Ford'lar terbiye ve iş sahalarındaki başarılarına oldukça yakından bağlanmışlardır.

Dünya çapında bir iktidara yükselme, bazan fertlerin hayatı boyunca da görülebilir. Meşhur bir general, yahut zengin bir kişi, çoğu zaman bir college -- üniversite başkanı olmaktadır. Fakat genel olarak denebilir ki, bir tek kişinin hayatı, iktidarın her üç kökünü birden kavrayabilmesi için çok kısadır.

Bir mânada, bu devamlı şekilde iktidara ve iktidarın bütün kaynaklarına olan "düşkünlük", sosyolojik dille konuşmak gerekirse, bir bakıma hayırlı olmuştur. Çoğu zaman Lord Acton'un söylediği ileri sürülen bir "axiom" vardır: "İktisad bozar, ifsat eder; mutlak bir iktidar ise,

mutlak olarak bozar". Bir insan hayatı, her sahada tam bir iktidar elde etmeye yetmez. Kaldı ki, bu mümkün olsa bile, iktidar için beslenen devamlı istek, çoğu zaman bu kazanılan iktidarın kötüye kullanılmasına set çeker. Ancak sosyal sınıflarla büyük hanedan aileleri, bütün sahalarda gerçekleşen mutlak bir iktidar elde edecek kadar uzun ömürlü olabilmektedirler ve çoğu zaman böyle iktidarlarda bozucu, ifsat edici yönler de belirlemektedir. Bir sınıf veya hanedan ailesi mutlak iktidarı elde edinceye kadar iktidarı ele almaya çalışanların çok sayıda oluşu, baştaki tek kişilerin iktidarı kötüye kullanılmasına engel olur. Eğer zengin, siyasî, yahut tahsilliler grubu rekabet halinde iseler, o zaman iktidarın kötüye kullanılma imkânları engellenmiş olur. Eğer zengin, tahsilli ve siyasî bakımdan kuvvetli olanlar ayrı gruplar halinde iseler, gruplardan her biri diğerinin taşkınlığını frenler.

Şimdi bizim problemimiz, tıpkı eskiden din adamlarının, Klasik Gentrynin yerine geçmesi gibi, daha önce Tüccar (Mercantile) tarafından işgal edilen liderlik mevkiinin nasıl yavaş yavaş aydınlar sınıfının eline geçtiğini etraflıca incelemektir.

VII. Aydın — *Intelligentsia*'nın ilk ortaya çıkışı ve yükselmesi :

XVI. yüz yılın daha başlarında, zamanlarının sosyoloji sahasına yenilik getirmiş olan değerli sosyologlardan *Machiavelli* (1469-1527), *Desiderus Erasmus* (1466-1536) ile *Martin Luther* (1483-1546), o devrin din adamlarının ahlâk bakımından bozulduklarını ileri sürüyor ve bunun apaçık bir hâdise olduğunu belirtiyorlardı. O zamanlar, Ticaret (Mercantilisme) yükselme hamleleri göstermeğe başlamıştı. Fakat kapitalistin ve iş adamının Mercantile'in asıl kâr yılı en aşağı iki yüz yıl sonra tam olarak kendini belirtecekti. Yine XVII. yüz yılın hemen başlarında, teknikte ve bilgide öyle değişmeler olmuştu ki, bu gün Aydınlar sınıfını hâkim duruma getirme yolunda temel prosesler sayılan modern ilim ve öğrenme, iyiden iyiye harekete geçmişti.

XVI. yüz yılda, yeni Amerika dünyası eski dünyaya katılmıştı. Bir-biri ardından gelen yeni yeni zaferlerle, yeni dünyadaki yüksek medeniyetler, başta Aztek, sonra Maya ve nihayet İncalılar'ındaki olmak üzere, yıkılmış ve bu ülkelerin insanları Avrupanın hâkimiyeti altına girmişti. Böylece, sömürge sisteminin de temeli atılmış oluyordu. Artık Dünya biliniyordu ve Avrupa yeni fikirler yolunda ileri hamlelere hazır. Bundan ötürü, XVII. yüz yıl temel ilmin ve yeni fikirlerin yüz yılı olmuştur.

Bu devrin tarihinin ilim ve fikir sahasındaki gelişme olduğunu belirten en iyi misal, *Isaac Newton*'un (1642-1727) hayatıdır. *Newton*'un fizik ve hareket üzerine olan kanunları XIX. yüzyılın sanayi inkılâbının temelini hazırlamıştır. Bu devrin diğer en mühim siması olarak *Francis Bacon* (1561-1626) da kayda değer. Kendisi ilimde biraz safdil, çocuksu da olsa, ampirik araştırmayı harekete geçirme yolunda yaptığı tesir bakımından sosyal liderlikte Tüccar sınıfının yerine Aydınların geçmesini sağlayan hamle ile, *Newton*'un yanında yer alabilir.

XVIII. yüzyıla çoğu zaman “akılcı-rationaist” çağ adı verilir. Buna da sebep, ekseri resmî (formal) tahsili olmayan üstün kabiliyetli bazı kişilerin, iki sahada, insanın insanla ve insanın tabiatla olan münasebetlerinde araştırma ve “sağ duyuya” yer vermekle, optimist (iyimser) doktrinleri ortaya atmış olmalarıdır. *Rousseau* (1717-1778), *Thomas Paine* (1737-1809) ve *Benjamin Franklin* (1706-1790), bu devirde, bu çeşit fikirlerle dünyanın dikkatini çeken kabiliyetli kişiler arasındadır. Bunlardan ikisi, *Paine* ile *Franklin*, aynı zamanda mucid de idiler. Onlardan sonra, yeni kuvvetler harekete geçmiştir ki, bu, iş adamlarının, yahut tüccarların yerini aydınların alması demektir.

IX. Tüccarların iktidarda zirveye ulaşması :

XIX. yüzyıl, bir yandan tüccar sınıfının liderliğini, belirli bir şekilde başa geçmesini, kudretinin zirvesine ulaşmasını, bir yandan da Aydınlar sınıfının iyiden iyiye şekillenmiş rüşeym-embryon safhasını ifade eden bir çağdır. Bütün bu çağ boyunca iki zıt felsefe liderlik için çarpışır: Bunlar Tüccarın “bırakın yapsınlar” diyen kapitalizmi ile, yeni ortaya çıkıp sivrilmeye başlayan, ilk baş kaldıran aydınların Marxizmidir. Marxizmin önderleri *Hegel* (1770-1830) ile, XIX. yüzyılın başlangıcının, yahut XIX. yüzyılın bütün “isyancı entellektüel” aydın mektebidir (*Fourier* 1772-1837; *Saint Simon* 1760-1825).

XIX. yüzyıl oldukça iki yönlü (ambivalent) diyebileceğimiz bir karakterle kapanıp sona erer. Şüphesiz ki Tüccarlar bütün batı ülkelerinde kudretlerinin zirvesinde idiler. Yarı sanayileşmiş yerlerle ekonomik sahaların çoğunda milyarlar ve milyarlarca dolarlık hususî korporasyonlar, tröstler, karteller ve konsorsiumlar geçerlikte ve bilinen olaylardı ve ekonomik sahanın bir çok dallarında da çelik, petrol, tütün, tekstil, kereste, maden v.s. tatbik yolu bulmakta idi.

Bununla beraber, bu Tüccarlar sınıfı oldukça huzursuzdu. Bunun da böyle olması gerekiyordu. İlk inkılâpçı ve hiççi (Nihiliste) aydınların

idare ettiği halkçı hareketler her yerde kudretlerini sarsıyordu. Bu hareketler, henüz tam bir meydan okumayı sağlayamamakla beraber, siyasi liderlerden destek bulacak kadar yeter önemde idi. Bu siyasi liderler ya Tüccar sınıfındandı, ya da ellerindeki iktidar daha ziyade Tüccarların tasvibiyle sağlanmıştı. Fakat "kütlelerin ayaklanma hareketleri" henüz içten içe hazırlanıyordu. Aydınları hoşnut etmek için haklarını teslim eden politikacılara en tipik misal olan kişiler, Almanya'da *Bismark* (1815-1898), az sonra da Amerika'da *Theodore Roosevelt*'dir (1858-1919).

Asılzâde olan *Roosevelt* bu değişen lider tipinin bariz bir misâlidir. Hali vakti yerinde bir aileden olup, tahsilini *Harvard*'da yapmıştı. Sivil harp emeklisi olan son Amerikan Cumhur Reisi *William Mckinley* (1834-1901) in öldürülmesinden sonra 43 yaşında iktidara gelmişti. *Roosevelt* halk tarafından tutulmuştu ve kendisine (diğer karakteristikleri arasında) "tröst parçalayıcı" lâkabı verilmişti.

Bununla beraber, bu sahnenin altında içten içe geniş çapta teknik bir ihtilâl hazırlanmakta idi. Bu sebepler az sonra, büyük bir önem taşıyan yeni bir sosyal sınıfın, okur yazar cinsten bir teknokratik, ilim yolu ile hazırlanmış aydınlar sınıfının ortaya çıkmasını zaruri kılmıştır. Bu yeni sosyal liderlerin kütlelerin içinden çıkması gerekiyordu. Her istihsal prosesi, çelik, elektrik, içten yakıt, makine ve yeni "seri imalât" yani "kapitalist" prosesler tarafından değiştiriliyordu. Telefon, sinema, asfalt yollar, günlük gazeteler, otomobiller, traktörler, uçaklar, demir yolları, fabrikalar ve bütün bunların sonucu olan büyük şehirler her yerde belirmekte idi. Bütün ekonomik hayat prosesleri büyük çapta bir değişmeye uğruyordu.

Bu yeni şeyleri yapmak ve idare etmek, yeni bir aydınlar sınıfını, zaruri kılıyordu. Aydınları meydana getirmek için ise, yeni bir terbiye, yetiştirme faaliyeti ve yeni bir insan tipi, okumuş insan gerekiyordu. Bu faaliyetler, proseslerle yeni bir sosyal sınıf gelişmişti. Bu da beyin yerine adalesini kullanan eski insan tipinin ortadan kalkmasına yol açtı⁵.

X. Aydınlar sınıfı ve sosyal sistemleri :

Bir Aydınlar sınıfı tarafından idare edilmeyi mümkün ve kaçınılmaz

5) Sosyal değişimin muhtelif veçhelerini gösteren bu kısa şema ne bir tarih, ne de Spencer'in XIX. asır tipindeki modası geçmiş, devrimeci sosyolojisidir. Bu ritmik bir sosyoloji de değildir. Bu şema sadece, XX. asırda hayatın mâruz kaldığı geniş değişimin daha iyi anlaşılması için Batı tarihini kısaca gözden geçirmekte ve bazı sosyal problemlerimizi anlayabilmek için analojik bir zemin bulmaya çalışmaktadır. Bu ise, diğer üç büyük geçiş devresinin analizi sayesinde yapılmaktadır.

hale koyan sosyal bir sistem, bir çok önemli karakteristiklerle diğer sınıflardan ayrılır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Başlayışı, istihsal tekniğindeki inkılâpçı bir değişme ile belirlenmiştir;
2. Yeni prosesler, sözlü açıklamaların yerine matbaada basılmış açıklamaları koymuştur;
3. Çoğunu ancak uzmanların anlayabildiği baştan başa yeni kelimeler ortaya çıkmıştır;
4. Yeni proseslerin — faaliyetlerin — yaratıcı icatçıları ile, yeni icatları düzenleyip yürüten teknisyenler arasında büyük bir fark baş göstermiştir.
5. Cemiyet o kadar karmaşık bir hal almıştır ki, idare eden liderler etraflarında iyi yetişmiş teknik müşavirler istemek zorunda kalmışlardır. Bu teknisyenlerden yarı muhtar bürokrasiler meydana gelmiştir;
6. Bu okur yazarlar bürokrasisi sosyal itibar kazanmıştır. Başlangıçta bunlar şüphe ile karşılanmış ve “beyin tröstçüleri” (egg heads “sivri akıllı” diye adlandırılmışlardır. Sonraları ise üstünlükleri kabul edilmiş, ekonomik ve sosyal bakımdan yükseltilmiş ve lüzumlu oldukları anlaşılmıştır;
7. Bu Aydınlar sınıfını bürokrasiler için yetiştirmek üzere tahsil sistemini büyük çapta genişletmek gerekmiştir;
8. Genişleyen tahsil sistemini takviye etmek için, kütlenin o zamana kadar kullanılmamış olan yaratıcı kuvvetlerine, o zamana kadar görülmemiş bir şekilde toptan başvurulmuştur. Din, dogma, ekonomik veyahut idari faaliyetler yerine bundan böyle dine sosyal değişme, ve ilerleme imkânı için en elverişli yol ve usul “tahsil” olmuştur;
9. Yeni sosyal sistem o kadar sür’atle harekete geçmiştir ki, “bürokratik” kafalar ile yaratıcı kafalar arasındaki çatışma çetinleşmiş ve bu çatışma yavaş yavaş sınıflar, kastlar, bölge, aile ve kişiler arasındaki eski sosyal kıskançlıkların yerini almıştır.

XI. *Inkilâpçı teknik değişme :*

Aydınlar sınıfının hâkimiyetine imkân veren bir sosyal sistem, bir çok önemli karakteristiklerle diğerlerinden ayrılır. Eskiden yeterli olan

ekonomik verimin bütün teknik proseslerinin artık kökten değişmesi gerekmektedir. Bu değişmeler o kadar geniş çapta olmağa başlamıştır ki, önemi ne olursa olsun, hiç bir prosesin — faaliyetin — bundan en geç elli yıl evvel bilinip anlaşılmasına imkân kalmamıştır.

Belki de insanlığın buna benzer ancak bir tek tecrübesi daha olmuştur. O da bundan 10.000 yıl evveline kadar sürüp giden, yiyeceğin doğrudan doğruya elde edilmesi yerine, ehlileştirilmiş hayvan ve bitkilerin geçmesi şeklinde olan değişikliktir. Öyle sanılıyor ki, bu hareket Orta Asya'nın "mümbit yarım ay" kısmında başlamış ve dünyanın diğer kısımlarına yayılmıştır. İlk Amerikan medeniyetlerinde hemen hemen aynı zamanda, bilhassa patates, fasulye, sebze ve mısır için bıma benzer değişikliklerin başlamış olması mümkündür. Bu iki ayrı ayrı gelişmiş ziraat medeniyeti, 1500 sıralarında Amerika'nın keşfi denen zamana kadar birbiriyle kaynaşmamıştır.

Bu her biri aşağı yukarı on bin yıllık iki birbirine benzer kültürün birbirlerini anlamaları mümkündür. Amerikalılar at, davar, buğday ve üzümü, Avrupalılar ise, mısırı, patatesi ve bir çok sebzeyi benimsemişlerdir. Bununla beraber, teknik ilerleme gösteren memleketlerde, o zamandan bu yana olan bir kaç yüz yıl içindeki değişiklikler o kadar kökten olmuştur ki, meselâ, İspanyolların 1500 de Meksikayı ve Güney Amerika'yı işgalinden sonra, Batılı Amerikalılar'da (Westerners), hindi bulunmamasına rağmen, hindinin nasıl olup da Amerika'da yetiştirildiğine, bu gün bir Mayalı Indian (yerli) bir türlü akıl erdiremez.

XII. Yazılı bildiriler (instructions) ve yeni kelimeler:

Bu yeni sistemin bir başka cephesi de şudur: Kelime veya ağızla olan açıklamalara ve istihsal faaliyeti izahına, yeni sistemde, baştan başa yazılı açıklamalar katılmış, hattâ bazan eskilerin yerini yeni yazılı açıklamalar almıştır. Ancak kulaktan dolma kelimelerle haberleşen, okur yazar olmayan bir toplum bu yeni sisteme pek giremez. Zira haberleşme problemleri çok karmaşık bir hal alır. Anne babalar artık çocuklarına bir geçim yolu öğretmekten âcizdirler, çünkü çocuklar anne babalarının günündekinden çok farklı faaliyetler (processes) gösteren bir cemiyette çalışacaklardır.

Meselâ, bir çiftçi çocuğuna sapan kullanarak mısır ekme işini öğretir. Fakat son bir kaç yıl içinde, bir çok çiftçi mısırı yetiştirmekten vaz geçip, onun yerine mısıra zarar veren mazır otların üremesine bi-

yolojik bakımdan engel olan şimik maddeler kullanmaya başladılar. Böylelikle maksat daha az emek ve masrafla elde edilmektedir. Pratik bakımdan, bütün faaliyetler (processes), bu değişmez ve durmak bilmeyen metod değişikliğine kendini kaptırmıştır.

Bu durumun bir cephesi de, yazılı açıklamaların çok karmaşık bir hal alması, ve ancak o sahada yetiştirilmiş kişiler tarafından anlaşılabilmesidir. Meselâ bütün radyo, televizyon ve sobaların arkasında anten tertibatı için şekiller vardır. Fakat bunları öze' şekilde yetiştirilmiş tamirciden başka kim anlar ki? Bunun bir kısmı da sadece uzmanlara hitap eden kelimelerle ortaya çıkmaktadır. "Ağır su" ve "katı haldeki cisimler fiziği" gibi terimler ortaya atılmıştır. Meselâ bir gazetede "katı cisimler fiziğinde" çalışan bir patronun işçi aradığına dair ilân görülür. Gazeteyi okuyanları nancak belki yüzde birinden azı bu patronun ne aradığını anlar. İsimlendirilmesi gereken yeni yeni şeyler bulmaktayız. Meselâ, biz şimdi otuz üç çeşit su biliyoruz ve alelâde okur yazar kişilere bunları anlatabilmek için sadece bir isimle bir sıfat var elimizde: Su ve ağır.

XIII. Yaratıcıların teknisyenler karşısındaki durumu :

Yeni sosyal sistem o kadar karmaşık bir hal alır ki, ancak insanların küçük bir kısmı bu ferdi prosesleri daha da geliştirebilecek kadar anlayabilir. Bunlar daha okumuş ve ehil kişiler, yaratıcı, mucit ve yeni çıgırlar açan kimseler olurlar. Aydınlar sınıfındaki küteller, yeni bilgileri kullanabilecek kadar bilgili, fakat icat kabiliyetinden mahrum teknisyenler olurlar. Bunu canlandırmak için, alelâde yüksek okul diploması alanlarla, daha mahdut sayıdaki doktora yapan (Ph. D.) yahut aynı derecedeki payeye erişip yaratıcılık yolunda olanların farklı durumunu ele alabiliriz. 1959 da Amerika Birleşik Devletlerindeki tahsil kurulları 440.304 lise, yahut üniversite mezunu vermişlerdir (Bachelor veya daha yüksek derece). Bunların ancak 8942 si, yahut yüzde ikisi doktora yapmıştı.

Açıkça bilindiği gibi, doktorluk payesinin verilmesi yaratıcılık için bir garanti değildir. Sosyal ilimlerde yirmi beş yıl evvel doktora yapmış olanlar arasından, ilmi yayın yapmış, yahut ilim dünyasında sesini duyurmuş olanlar yüzde onu bulmaz. Fizik ilimlerde, Charles Darwin'den beri belki ancak yirmi beş kişi zamanımızın en büyük yeniliklerinden biri olan ziraat mahsullerinin geniş çapta melezleştirilmesine götüren yenilik ve keşiflerin başarılmasında âmil olmuşlardır. Buna benzer bir-

şekilde, atom bombasının ve yeni fiziğin Newton fiziğinin yerine geçmesinde âmil olanlar da ancak otuz beş kişidir.

İş şirketleri şimdi bunu bilmekte ve doktorası olan kişileri kullandıkları zaman ontara verdikleri ücretle alelâde diploması olanlara verdikleri ücret arasındaki farkla bunu belirtmektedirler. 1961 de Birleşik Amerika Devletlerinde bir yüksek mektep mezunu, yahut "bachelor" işe alındığı zaman yılda fevkalâde olarak 6000 dolar aırdı. Henüz doktora yapmış (Phd) araştırmacı gençlerin işe başlarken aldığı ortalama ücret ise 12.000 dolardı.

Araştırma merkezlerinde, yaratmaya kabiliyetli olanlarla, daha ziyade yardımcı olan aydınlar kesin bir sınırla birbirinden ayrılır. Sebeplerden biri, araştırmanın pahalıya mal olmasıdır. Bir tek ilim adamının bir lâboratuvarındaki hazırlığı için gereken malzeme, bazen 15000-20000 dolara mal olmaktadır. Birleşik Devletlerdeki Dupont şirketinde 1958 de ücretle çalışan 2200 Phd'li — doktora yapmış — ilim adamı vardı. En başta gelen araştırma müesseselerinden biri olan *Massachusetts Institute of Technology*'de ise, aynı yıl içinde ancak 800 doktora yapmış ilim adamı vardı. Bu büyük sayıdaki ilim adamları, yaratıcı olanlarla, daha ziyade yardımcı olarak kabul edilenler olmak üzere, kısa zamanda birbirinden ayırd edilmektedir.

Bir mânada, araştırma artık plânlaştırılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan evvel General Electric tarafından "enkandesan ampuller" ile, Dupont kimyacılarının 1938 de geliştirdiği naylonun bulunuşunun tesadüf eseri oluşu ileri sürülmektedir. Şimdi ise işlerde, plânlaştırma yoluna girilmiştir. Dupont, o zamanki âdetin aksine, araştırmacıları "daha basit" materyel üzerinde güçlerini toplamalarını isterdi. Böylelikle, sadece dört basit atomdan ibaret bir materyel olan "formaldehyde del-drin" adlı kırılmaz mâdenî plâstik meydana gelmiştir ki, bu madde 1959 dan beri 500 kadar çeşitli mamulde kullanılmaktadır.

Plânlamaya rağmen, her çeşit yeni fikir kabul edilmektedir. Atlas Powder Şirketi karbonhidratlar üzerinde yaptığı inceleme sırasında, kâmin basıncını azaltan bir molekül bulmuş ve bulunan bu fikirden kendi sahasının dışında faydalanma yolunu tutmuştur. Firmalar, ilmî yazılar yazan ve yayınlayan genç ilim adamlarına karşı hususî bir dikkat göstermekte ve bunlar neticede "yaratıcı" denen gözde bir grup haline gel-

6) Bk. "Wall Street Journal", november 16, 1961 "Basic Research by Thomas P. O'Toole

anektedir. Bu firmaların geniş bir patent mümessiller heyeti vardır, işleri de, yaratıcıların çalışmasını çok yakından gözleyerek, hemen gelişir gelişmez yeni fikirlerin patentini elde etmektir. 1965 de Birleşik Devletlerde sanayideki esas araştırmalar için harcanacak paranın 500 milyonu aşacağı tahmin edilmektedir ve bu 1956 da harcanan 189 milyona ilâvedir. 1958 de General Electric araştırmacıları 225 ilmî yazı yayınlamışlardır, 1960'da ise, bu sayının 400'e yükseleceği tahmin ediliyor⁷.

XIV. Bürokratlaşma ve tahsil yolunun genişlemesi :

Pek tabii olarak bu aydınlar grubu, bir bakıma gözde bir azınlık oldukları için, yarı muhtar ve müstakil bir hale gelmişlerdir. Bu bürokratik meyil, büyük iktidarı ele geçiren gruplar için kaçınılmaz bir olaydır. Bürokratlaşma, bilhassa sulh zamanında orduda, idareyi elinde tutan çevrelerde, dinî organizasyonlarda ve üniversitelerde kendini gösterir. Buna rağmen, iş sahasına da sırayet eder ve sanayiî, kısımları arasında sürekli zıtlıklara sebep olur.

Başlangıçta aydınlar sınıfı umumiyetle halk tarafından benimse-nip kabul edilmemiştir. Birleşik devletlerde 1930 sıralarında ilk iktidara geldikleri zaman "beyin trösteüleri" sayılmışlardı. Sonraları, 1940'da ve 1950 başlarında, küçümsenerek "sivri akıllı" (egg heads) diye adlandırılırlardı. Zamanla, git gide kabul edilmeleri gerekince de bir çeşit kahramana baş tacı ilim adamı belirmiştir. Tabii bu hayranlık biraz da "pervasız insanlar"a karşı duyulan bir çeşit çekinme, korku ile karışık bir histi.

"Aşırı sağcı" hareketler ortaya çıkarak, aydınlar hakkında şüphe uyandırmaya çalışmaktadır. Rusya'da bu hareketler aydınlar sınıfı arasında Marxism'den "sapma" ittihamma götürür. Birleşik Devletlerde ilim adamlarının göze çarpar mevkide olanları devamlı olarak "komünist meyli" ile ittiham edilmektedir. İlim adamı çoğu zaman güvenilir bir durumda olmaktan uzaktır. Sahasını iyice bilmek için Rusya dahil, diğer ülkelerde olup biten çalışmalardan haberdar olması gerekmektedir ve çoğu zaman bu durum, sağcı hareketler tarafından yapılacak tenkitlere zemin hazırlamaktadır.

Buna rağmen, teknikte ileri ülkelerin sosyal sistemi o zamandan bu yana o kadar değişmiştir ki, artık bu gelişme faaliyetlerinde geriye dönülmez. Tahsil seviyesi süratle genişleme zorundadır.

Bu yeni karmaşık faaliyet-prosesler geçmişte olduğundan çok daha

7) Bk. O'Toole, in "Wall Street Journal". November 16. 1961.

yüksek bir eğitim faaliyeti gerektirmektedir. Terbiye faaliyetinin yaygın olması lâzımdır. Az okumuş, liseyi bitirmeden hayata atılan kişiler için git gide cemiyette yeri olmayacaktır. Hatta bu gün bile faaliyetlerin çoğunda liseyi bitirenler, ekonomik sırada aşağı basamaklarda ve sadece küçük bir memur olarak kalmaya mahkûmdurlar.

Marx zamanında iki çeşit proletaria bilinmekte idi: alcelade, ücretli işçi ile daha aşağı, "yığın (Lumpen) proletariat." Alcelade proletaria okur, yazar değildi, lumpen "Lumpen-proletariat - yırtık elbiseli, aç işçi yığını" ise serseri sayılırdı ve hatta devamlı işçi olarak da kullanılmazlardı. Şimdi teknolojik ülkelerde, proletaryanın yerine geçen, sadece yalnız "liseyi bitirenler"dir, mektebi bitirmeden terkedenler ise, yeni "yığın-lumpen" proletaryayı meydana getirmektedir. Bundan ötürü de, kütller arası çatışma, daha fazla bir eğitim için yapılmaktadır. Sayısı geniş olan lise bitirmiyen kimseler için elimizde gerçek çalışma yerlerimiz yoktur. Aynı zamanda tahsilin gayesi, mümkün olduğu kadar, ehil - kalifiye kimselerin hepsini yüksek okullarla, üniversitelere ve üniversitelerden öteye çekip almak ve böylelikle gittikçe artmakta olan teknolojik faaliyetlere yardımlarını sağlamaktır.

XV. Bürokratik temizleme :

Yeni aydınlar sınıfı iktidara gelinee, aydınlar iktidardaki sınıfların içinde hüküm süren devamlı karışıklıkların önceden pek tecrübesini geçirmeden, sorumluluğu üzerlerine almış bulundular. Bundan evvel bu gruplar tenkit edilmekle beraber sadece tenkit etmeğe alışmışlardı. Şimdi ise, kendileri tenkit mevzuu olmuşlardı. Bu, tehlikeden uzak ve masun olan akademik hayatı bırakıp, servetin çoğu zaman şartlara ve tesadüflere bağlı olduğu gözde mevkilere yönelmek demekti.

Devlet idaresinde, yahut iş sahasında teorik bir plan vahim neticeler doğurmaz, yeter ki plân yapan kişi, plânı tatbik etmesin, aksiyon haline geçirmesin. Eğer her hangi bir sebeple plân başarısızlığa uğrarsa, plân yapan sorumlu tutulur.

Hükûmet idaresinde, her hangi bir sebeple hükûmetin başındaki siyaset adamlarının başarısızlığa uğradığı zaman Rus Aydınlarının devamlı olarak ortadan kaldırılıp temizlenmeleri, bunu açıkça gösterir. Yalnız başarıya kıymet verilir. Başarısızlık, diğer kıskanç bürokratlara, halkın korkusunu iktidardaki gruplara karşı yöneltme fırsatını verir.

Birleşik Devletlerde buna bir misal, Küba fiyaskosu denen hâdise ile iktidardaki Aydınlar sınıfı hakkında uyandırılan şüphedir.

Bu ekonomik bürokraside de görülebilir. 1960'a kadar bir kaç yıl boyunca, idealin "organizasyonu kimse" olduğu kabul edilirdi. Bu terim William F. Whyte'in tehlikeyi göze almaktan çekinen, "meclis ârâ", dışa dönük iş adamı için ortaya attığı bir terimdi. Bu tip insan öne atılmaz, karar vermek sizin "komisyonlar" kullanıldı. Bu gibi kimselere "gri İlanei köstümlüler" "baş geçme sevdalı orta halli iş adamı", yahut mahut "basma kalıp iş adamları" adı da verilmiştir.

1959-1960 yıllarının ekonomik alaboresiyle iş kârlarının durakladığı zamana kadar her şey yolunda gitmiştir. Birden bire iş sahasının metotları değişmeye başlamıştır. Artık müstakil, başına buyruk, komisyon-suz kişiler göze çarpmakta ve "organizasyonu kimseleri" aşarak iktidara yükselmekte idi. "Şahsiyet testleri" ve "Komisyonla çalışanlar" gitgide bırakılmış ve işleri, o zamana kadar revaçta olmayan usullerle yürüten kimseler aranır olmuştur. "Tatlı dilli" kimselerin yerine "cûret-kâr, atılgan" sebatkârlar geçmektedir. "Başına buyruk" diye dilimize çevirdiğimiz "maverick", sürüden ayrı giden dana için kullanılan bir Amerikan tabiridir, Sosyal ilimlerde fertcilik-individualism, bağımsızlık ve bir çeşit eksantriklik mânâsına gelir.

NETİCE :

Konuşmamızın konusu Batı ve Dünya cemiyetlerinde hakimiyeti ele alan yeni lider sınıfının mahiyetini gösterir. Bu, terbiye ve aile sistemlerinde geniş değişiklikler gerektirmektedir. Gerek bu mevzuun, gerek diğer konuların bundan sonraki analizlerde inceden inceye ele alınması lâzım gelecektir.

Çeviren: Dr. Nezahet ARKUN